

המאמר לקוח מתוך החוברת

מיניות וזוגיות בקרב אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית

יולי 2020

מיניות וזוגיות

בקרב אנשים עם מוגבלות
שכלית התפתחותית

עורכות ראשיות:
ד"ר עדי לוי-ורד,
גב' נגה חן
מכלול - יחידת הערכה
ומחקר, קרן שלום

חוברת העשרה

שותפי עריכה

• ענת פרנק | מנהלת תוכן - תכניות ייחודיות, שירות
להערכה והכרה, אגף הערכה, הכרה ותכניות, מינהל
מוגבלויות, משרד העבודה, הרווחה והשירותים
החברתיים.

• שרון גנות | מנהלת ידע ומחקר, קרן שלום.

מאת: איה רוט

הקדמה

ככל בני האדם, גם אצל בעלי מוגבלויות קיימת התפתחות מינית ובהתאמה קיימים גם צרכים מיניים. כאשר אנחנו מדברים על מצבי סיכון והתנהגויות מאתגרות בתחום המיני, אנחנו למעשה מדברים על מצב בו אנחנו מזהים התנהגות מינית שאינה תקינה, בין אם זה מבחינת הנורמה החברתית, בין אם זה מבחינת השלב ההתפתחותי, ובין אם זה מבחינת הסיכון הפיזי שכרוך בה. כאשר אנחנו כמטפלים פוגשים בהתנהגות מינית לא מותאמת, אנחנו עלולים לחוש תחושות שונות: דחייה, רתיעה, חרדה, מבוכה. אלה רגשות נורמליים וטבעיים שמתעוררים אצל רבים מאיתנו במפגש עם התנהגות מינית שהיא חריגה ולא מקובלת. יחד עם זאת, עלינו לזכור כי התנהגויות מיניות לא מותאמות עשויות להיות ביטוי של מצוקה או של למידה חברתית לא מותאמת ובכל מקרה נדרש לתת למקבל השירות מענה מקצועי (אשר נפרט את עקרונותיו בהמשך), אחרת, אם נתעלם מהן או נגיב להן באופן לא מתאים, התנהגויות אלו עלולות להתגבר ולהחריף.

מהם כללי ההתמודדות עם התנהגות מינית מאתגרת?⁶

1. זיהוי

בדרך כלל הזיהוי של התנהגות מינית מאתגרת הוא קל ו"קופץ לנו לעיניים", אך לעיתים, התנהגויות מיניות לא מותאמות יכולות להפוך להיות נורמה במסגרת, כי לאורך שנים לא קיבלו מענה (למשל: אוננות בחללים המשותפים, יחסים מיניים מתמשכים בין שניים שמבוססים על ציות, וכן אוננות שכוללת פגיעה עצמית ושמטבצעת באותו אופן לאורך שנים). בין אם כך ובין אם כך, הזיהוי שלנו את ההתנהגות כהתנהגות מינית מאתגרת, הוא חשוב כיוון שהוא זה שמתחיל למעשה את רצף התגובה והטיפול. כאשר אנחנו מדברים על התנהגות מינית, על מנת להבחין בין התנהגות מינית מותאמת להתנהגות מינית לא מותאמת, נשאל את שלוש השאלות הבאות:

המאמר מבוסס על המקורות הבאים:

- The Victorian Government, State of Victoria, Department of Health and Human Services (2016). Avoiding and responding to sexualised behaviours of concern in young people with intellectual disability and autism spectrum disorder A guide for disability service providers. Retrieved June, 2016, from: <https://providers.dhhs.vic.gov.au/sites/default/files/2017-08/Sexualised-behaviours-of-concern-practice-guide.doc>
- Walsh, A. (2000). Improve and care: Responding to inappropriate masturbation in people with severe intellectual disabilities. SpringerLink, 18, 27-39. DOI: <https://doi.org/10.1023/A:1005473611224>

התנהגות מינית מותאמת	התנהגות מינית לא מותאמת	
במועדון, בסלון המשותף, בחדר המע"ש או בכל מקום אחר בסביבת אנשים אחרים.	בפרטיות, ככל שהמצב מאפשר (בחדר הפרטי לבד, או במקלחת)	איפה?
על חשבון שעות תעסוקה, למשך שעות ארוכות בשעות אחה"צ (למשל- צפייה ממושכת בפורנו)	בשעות הפנאי ובשעות הערב, בתדירות שאינה פוגעת בתפקוד בשאר תחומי החיים.	מתי?
עיסוק במיניות תוך פגיעה פיזית (חבלות) בפרט או באחר, ניצול של אדם חלש פיזית או חברתית, התעסקות במיניות שאינה מותאמת לשלב ההתפתחותי (מתייחס התנהגות מינית לא מותאמת אצל ילדים).	באופן שאינו פוגע בפרט אובסביבתו, פגיעה פיזית או אחרת, בהסכמה הדדית, באופן שמותאם לגיל הכרונולוגי וההתפתחותי	איך?

חשוב לציין כי התנהגות מינית היא גם עניין תרבותי. בחברות מסוימות התנהגות מינית מסוימת יכולה להיחשב כלא מותאמת, לדוגמה: התנהגות הומוסקסואלית בחברה החרדית או יחסי מין שנעשים בפרטיות בין שני פרטנרים במסגרת אשר אוסרת על קיום יחסי מין בתחומיה. לכן, קיימת חשיבות רבה להכיר את הנורמות של המקום, בבואנו להתייחס להתנהגות מינית מסוימת.

2. דיווח

אל תטפלו לבד בדברים. כל החלטה שאתם לוקחים לבד היא על אחריותכם הבלעדית ובהכרח מעמידה אתכם בסיכון משמעותי. במיוחד כאשר מדובר בהתנהגויות מאתגרות בתחום המיני. אחריות ביחס להתנהגות מינית לא מותאמת יש לחלוק עם מנהל, רכז ושאר אנשי הצוות. אין להניח שהרכז יודע, ויש לדרוש ממנו התגייסות לחשיבה על פתרונות. לרכז יש את היכולת להתייעץ עם גורמי מקצוע, להפנות לטיפול ולבקש סיוע מהנהלה או מהפיקוח - כל זאת כחלק מחובתו המקצועית.

3. אפיון ההתנהגות

איפה? מתי? איך? ככל שנדע יותר על מאפייני ההתנהגות, כך נבין יותר כיצד להתמודד עימה. פעמים רבות צוות המדריכים יכול לתת אינפורמציה משמעותית שתסייע מאד לאפיין את ההתנהגות המינית המאתגרת. כלים אלה יכולים לסייע לבנות תכנית טיפולית שתיתן מענה מתאים להתנהגות. השאלות החשובות ביותר הן: מה התנאים שבתוכם יש סבירות רבה יותר להתנהגות להופיע? מה הטריגר שהביא להופעת ההתנהגות? מה האפיונים של ההתנהגות עצמה? ומהן, בדרך כלל, התגובות המיידיות שההתנהגות מעוררת?

4. הבנת המניע

בהרבה מקרים, התנהגות מינית מאתגרת מבטאת מצוקה, לא תמיד מינית. כלומר, חשוב לזכור שלא כל התנהגות נצפית הנראית מינית, היא על רקע צורך או דחף מיני. הבנת המניע תאפשר לנו לתת מענה רחב יותר, שמתייחס גם למצוקה שהביאה להופעת ההתנהגות.

מה יכול להוביל להתנהגות מינית מאתגרת?

- למידה חברתית לא נכונה וחוסר הבנה של קודים חברתיים או של משמעות המעשים;
- מצב רגשי קשה, בלבול וחרדה;
- צורך רב בגירויים מיניים, מסיבות שונות;
- היעדר גבולות ברורים או כללי התייחסות ברורים סביב מיניות, פרטיות, עצמאות וגבולות הגוף בסביבת החיים;
- היעדר ידע מיני מותאם גיל ושלב התפתחותי;
- חשיפה למיניות או התנסות מינית לא מתאימה לגיל ולשלב ההתפתחותי;
- פגיעה מינית;
- סביבה שאינה מאפשרת מימוש מיני נורמטיבי;
- מצב רפואי ייחודי (למשל, דלקת בדרכי השתן, פיסורה וכו');;

5. תגובה להתנהגות המאתגרת - בניית תכנית טיפולית

- יש לבנות בעזרת כל הצוות תכנית המתייחסת להתנהגות המאתגרת, לאחר שנעשית חשיבה על מה הגורמים לה ומה האפיון שלה (באיזה שעות, באיזה מיקום, מה קדם להופעתה). התגובה יכולה להתייחס להתנהגות עצמה, אבל תגובה יכולה להיות גם מציאת חלופות וגם טיפול בגורם להתנהגות ולא בהתנהגות עצמה. כאשר נבחרת התגובה המתאימה, יש חשיבות רבה **שכל הצוות יעשה שימוש באותה תגובה.**

- חשוב לזכור, מיניות היא צורך אנושי טבעי והיא גם דרך ביטוי. התנהגות מאתגרת היא ביטוי לא מותאם של צורך זה, שיכול להופיע מסיבות שונות שפורטו למעלה. לפיכך, כמעט תמיד לא מספיק למנוע התנהגות מינית מאתגרת ויש צורך לחשוב על **חלופות**. כאשר אנחנו מונעים התנהגות מינית שאינה מותאמת, עלינו תמיד לחשוב איך ניתן לאפשר **התנהגות מינית חלופית**, שתהיה מותאמת לנורמה" החברתית.

- התכנית שתיבנה לא תכיל בתוכה התייחסות רק להתנהגות המאתגרת. יש לוודא כי חייו של האדם אליו מתייחסת התכנית הם עשירים ומלאים בחוויות שמאפשרות הזדמנויות רבות להנאה ולסיפוק, תוך התייחסות מיוחדת של הצוות להגברה ולחיזוק של מיומנויות תקשורת.